

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

кандидаткиња: Биљана Турањанин

тема: *Интертекстуално раслојавање романа „Опсада цркве Св. Спаса“ Горана Петровића (Контекст Библије и средњовијековне књижевности)*

менторка: проф. др Оливера Радуловић

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовао комисију: 22.11. 2013. Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен: Оливера Радуловић, редовни професор, Српска и југословенске књижевности са теоријом књижевности, изабрана у звање 20.6. 2014, Филозофски факултет у Новом Саду. Славко Гордић, професор емеритус, Српска и југословенске књижевности са теоријом књижевности, изабран у звање 17.6. 1996, професор емеритус у пензији. Јован Делић, редовни професор, Српска и југословенске књижевности са теоријом књижевности, изабран у звање редовног професора 05. 07. 2009, Филолошки факултет у Београду. Светлана Томин, редовни професор, Српска и југословенске књижевности са теоријом књижевности, изабрана у звање 28. 03. 2013. Филозофски факултет у Новом Саду.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Биљана, Слободан, Турањанин</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 9. 6. 1984. Требиње, Република Српска, БиХ</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив: Филозофски факултет, српска књижевност и језик, мастер српске књижевности и језика – србиста</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија: 2009. год, методика наставе</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: Филозофски факултет, <i>Жена Моавка у јеврејској књижевности</i>, српска књижевност и језик, 14. 9. 2009.</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: српска књижевност и језик</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: <i>Интертекстуално раслојавање романа „Опсада цркве Св. Спаса“ (Контекст „Библије“ и средњовијековне књижевности у настави)</i>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У дисертацији *Интертекстуално раслојавање романа „Опсада цркве Св. Спаса“* (контекст „Библије“ и средњовјековне књижевности у настави) указује се на функционисање интертекстуалне методологије у настави на примеру српског постмодернистичког романа с краја двадесетог века *Опсада цркве Св. Спаса* Горана Петровића.

Дисертација има 230 страница и састоји се из четири поглавља: *Преглед интертекстуалних теорија* (8–20 стр), *Библија и Опсада* (20–62 стр), *Средњовјековна књижевност и Опсада* (62–164 стр) и *Опсада и XX вијек* (164–205 стр) као и *Закључка (Summary)*, (205–211стр), *Цитиране литературе* (211–224стр) и *Коришћене литературе* (224–230стр).

На почетку рада, у поглављу *Преглед интертекстуалних теорија*, даје се кратак преглед најзначајнијих теорија интертекстуалности (Јулија Кристева, Ролан Барт, Мишел Рифатер, Жерар Женет, Џонатан Калер, Ренате Лахман и Дубравка Ораић Толић) и потом се указује како су, зависно од Петровићеве поетике, ове теорије примењене на интерпретацију романа *Опсада цркве Св.Спаса*. Петровић се користи појмом *палимпсеста* приликом теоријског промишљања свог књижевног дела, појма који је као интертекстуални идиом установио Жерар Женет, а након њега употребила и Ренате Лахман. Палимпсест је стога термин којим се и ауторка служи приликом методолошког „интертекстуалног раслојавања“ Петровићевог романа. Уз то, интертекстуалност, као нова наставна методологија, своју теоријску утемељеност проналази и у Бартовом акцентованом односу према читаоцу и Женетовој теорији рецепције по којој потоњи живот књижевног дела зависи од претходног књишког искуства читаоца.

Поглавље *Библија и Опсада* осмишљено је преко типологије Нортропа Фраја и стога се дели на седам потпоглавља: *Стварање, Излазак, Закон, Мудрост, Пророчанство, Јеванђеље, Апокалипса*, унутар којих се указује на низ цитата, алузија, реминисценција и мотива потеклих из библијског текста, па стога и на формирање постмодернистичких антитипова наведених библијских књига унутар романа. Док се првих пет „књига“ углавном односи на везе са *Старим заветом*, у потпоглављу *Јеванђеље* анализирају се интертекстуалне везе са *Новим заветом*, а посљедња „књига“ *Апокалипса* промишља релације које роман успоставља са *Откривењем Јовановим*. Утврђује се да библијски подтекст у роману припада *илустративној цитатности* јер представља испуњење „рецептивног обзора културног канона“, тј. библијски текст за савременог писца представља „апсолутни семантички узор“. Реминисценције на *Библију* представљају позивање читаоца да се креће унутар подразумеваног културног, текстуалног кода.

Средњовјековна књижевност и Опсада најсложеније је и најразуђеније поглавље у дисертацији. У првом потпоглављу (*Дионисије Псеудо-Ареопагит*) указује се на то како је философија великог хришћанског теолога и философа, Дионисија Псеудо-Ареопагита, дубински уграђена у савремени текст. Најупадљивија је свакако веза у композицији романа који се, према хијерархији установљеној Псеудо-Дионисијем, дели на девет „књига“ према девет редова анђела (*Херувими, Серафими, Престоли, Господства, Силе, Власти, Начала, Арханђели и Анђели*). У роману су, такође, своју улогу добила и два теолошко-философска учења, утемељена поменутиим јелинским теологом, тзв. *катафатичко и апофатичко богословље*, па се и њихова заступљеност и функција у роману посебно анализира. Посредним путем, преко Даниловог *Зборника*, Псеудо-Дионисијево дело, као репрезент сложеног стила *плетенија словес* свој одјек има и на стил *Опсаде*. У литератури је Горан Петровић окарактерисан као један од најбољих српских стилиста, стога је једно потпоглавље (*Плетеније словес*) посвећено анализовању најупечатљивијих стилских фигура Петровићевог романа у контексту средњовековног стила „плетена речи“. Проучавањем стилских фигура звучања (*алитерација, полиптотон, парегменон, етимолошка фигура, параномација, асиндет*) утврђује се функционална блискост са средњовековним

архитектовима, нарочито код асиндета којим се, скоро по правилу, остварују изузетно бројна каталожка набрајања. Пресудну разлику у односу на средњовековни стил у роману *Опсада цркве Св. Спаса* стиче се метафором, односно „материјализованом“ или „буквализованом“ метафором, како је раније означена у литератури о Петровићевом маниру приповедања. Њоме се нарушава апстрактност средњовековног стила и постиже његово осавремењење. Надаље, у истом контексту анализују се и остале стилске фигуре (*алегорија, поређење, антитеза, градација, хипербола, оксиморон, парадокс, иронија, сарказам, симбол*), али и *лексика* којом писац успело „реконструише“ стил епохе и *ритмична проза* као посебан вид синтаксичке организације текста.

Посебна пажња посвећена је композицији романа и, самеривши је са средњовековним предлошцима, ауторка указује на постмодернистички „живот“ *житија, слова, повести, хронике, плача, записа, труверске песме*. У овом потпоглављу (*Плетење композиције*) указује се на који су начин типске одлике средњовековних жанрова уткане у композицију српског романа с краја двадесетог века. У дисертацији се проучавају различите улоге које наведене микроврсте старе српске књижевности остварују у роману. Са једне стране, културно-књижевни потенцијал ових жанрова користи се за за потпуније остварење атмосфере средњег века у роману у чијем се амбијенту и остварују основне романескне приче (*повест, хроника, плач запис*). Са друге стране, мада су формалне особине жанрова углавном доследно обновљене, семантичко, хришћанско језгро је измењено чиме сам жанр најчешће бива деконструисан. У романескном *житију* нпр, мада се следи узорни и необични животни пут јунака, његова мученичка смрт остаје без вишње награде. Књижевна врста *слова*, остварује се кроз полемику са својим архитектковима из *Физиолога*. Овим се од библијске *илустративне цитатности* прелази на *илуминативну цитатност* као полемику са традицијом и њено „креативно освајање“.

У последњем делу овог поглавља (*Ликови*) анализирани су ликови Данила Другог, Драгутина и Милутина и то највише преко *Даниловог зборника* који је писац имао за подтекст свог романа.

Лик Данила Другог (*Данило Други – метанарација*) самерен је према његовој улози писца *Житија краљева и архиепископа српских* и приповедача у роману *Опсада цркве Св. Спаса*. Указује се на његово „књижевно рехабилитовање“ Петровићевим романом сложеним поступком метанарације којим је у великој мери пројављена пишчева поетика и образложена литерарна „одбрана“ средњовековног писца. Поступком метанарације у роману објашњен је раскорак између историјских чињеница и њихове интерпретације у *Зборнику*.

Лик краља Драгутина (*Драгутин – интертекстуалност*) највише је формиран преко *житија* из *Даниловог зборника*. Напоредном, компаративном анализом средњовековног и савременог текста закључује се како се подтекст старе српске књижевности користи као мотивска окосница којом се уобличавају основне Драгутинове особине. Са друге стране, *житијски* текст се у *Опсади* проблематизује и превредњава, па се први пут Драгутин указује као позитивнији лик у односу на краља Милутина.

У одељку *Милутин (интермедијалност)* утврђује се како, за разлику од претходних историјских ликова, књижевни лик краља Милутина није формиран на основу средњовековног *житија* већ са њим стоји у изразитом полемичком односу. Анализавањем Милутинових фресака, закључује се да су оне биле „архислика“ у стварању његовог лика. Тиме се у савремено књижевно дело уводе интермедијалне релације као специфичан однос сликарства и литературе; однос који је заснован пре свега на преузимању начина организације материјала једне уметности унутар друге, а тек потом на мотивској подударности. Сем тога, указује се и на теолошку природу иконе која је као „присуство невидљивог“ на више начина и мотивски и идејно уграђена у роман. Скреће се пажња на бројне иконичне „интерсемиотичке“ цитате и промишља се њихов смисао и улога.

У последњем поглављу, *Опсада и XX вијек (164–205 стр)* указано је на који

начин, преко библијског и средњовековног подтекста, *Опсада* успоставља интертекстуалне везе са књижевношћу двадесетог века. Преко два *неисторијска* лика, Андрије Скадранина и Блашка, односно два типа – ђавола и јуродивог – успостављају се релације са српским књижевним делима двадесетог века.

У потпоглављу *Кнез овог свијета у три српска романа* проматра се лик ђавола од *Библије*, преко средњовековне и народне књижевности до књижевности двадесетог века и романа *Хазарски речник* Милорада Павића и *Страх и његов слуга* Мирјане Новаковић и, на крају, као кључног, романа *Опсада цркве Св. Спаса*. Интертекстуално самеравање спроводи се на неколико нивоа: именовањем нечастивог, његовим изгледом, деловањем и природом, као и описом његових пратилаца.

Потпоглавље *Јуродиви српске књижевности* анализује интертекстуални однос Блашка, јуродивог лика из *Опсаде*, са његовим литерарним панданима из старе српске књижевности, из збирке *Божји људи* Борисава Станковића и приповетке *Запис о даровима моје рођаке Марије* Момчила Настасијевића, као и романа *На Дрини ћуприја* Иве Андрића. Утврђује се како је порекло јуродивске инспирације превасходно библијско (*Прва посланица Коринћанима*), па услед тога упућује на сличности и разлике које ови ликови у различитим делима српске књижевности међусобно остварују.

У *Закључку* се истиче како је рад осмишљен као корелација научног и наставног приступа роману и да оваква интертекстуална методологија указује да се свако књижевно дело мора посматрати у одређеном литерарном систему како би имало смисла. Полазећи од библијског подтекста, односно интертекстуалног прожимања са средњовековном књижевношћу, те заједничких структурних елемената са књижевношћу двадесетог века, интертекстуално одгонетање увек се скреће ка „доживљавању целине и овладавању методом“ и поентира уклапањем проучаваних дела у комплексни литерарни систем.

Литература је подељена на *Цитирану литературу* која садржи 173 библиографске одреднице и *Коришћену литературу* од 87 библиографских одредница.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска теза *Интертекстуално раслојавање романа „Опсада цркве Св. Спаса“ Горана Петровића* (Контекст „Библије“ и средњовијековне књижевности) је **добро** написана, прегледна и компонована на одговарајући начин, заснована на добром познавању коришћене литературе, написана са изузетним смислом за интерпретацију књижевног текста. У **добро** промишљеној уводној целини под насловом *Преглед интертекстуалних теорија* (8–20 стр) Биљана Турањанин даје методолошки оквир свом раду који је утемељен на актуелној научној грађи и поставља циљ да у оквиру одабране методологије приступи интерпретацији текста из перспективе *Библије* и библијске књижевности као и из перспективе савремене књижевности.. Друго поглавље дисертације под називом *Библија и Опсада* бави се интертекстуалним везама Петровићевог романа и *Библије*, **добро је написано и ваљано аналитички образложено**. Маркирају се интертекстуални поступци као што су: мотивска подударана, цитати, алузије и реминисценције, указује се и на постмодернистичке поступке деконструкције, наглашава се и формирање постмодернистичких антитипова библијских књига. Тачно се утврђује да библијски подтекст у роману припада *илустративној цитатности* јер представља испуњење „рецептивног обзора културног канона. Добро се закључује да реминисценције на *Библију* представљају позивање читаоца да се креће унутар подразумеваног културног, текстуалног кода. *Средњовјековна књижевност и Опсада*, треће поглавље дисертације, **написано је ваљано а одређује га добро познавање средњовековне књижевности**. Указује се на то да је философија великог хришћанског теолога и философа, Дионисија Псеудо-Ареопажита, дубински уграђена у савремени текст, што се најбоље види у композицији Петровићевог романа и његовом стилу. Следи стилска анализа у

контексту средњовековног стила плетења речи. Проучавањем стилских фигура звучања (*алитерација, полиптон, парегменон, етимолошка фигура, параномазија, асиндет*) утврђује се функционална блискост *Опсаде цркве Св. Спаса* са средњовековним архитектствима. Посебна пажња посвећена је композицији романа при чему ауторка указује на постмодернистички „живот“ *житија, слова, повести, хронике, плача, записа, труверске песме*. У дисертацији се проучавају различите улоге које наведене микроврсте старе српске књижевности остварују у постмодерном. Посебна пажња се посвећује се ликовима Данила Другог, Драгутина и Милутина и то највише преко *Даниловог зборника*, налази да га је који је писац користио као подлогу свог романа и успостављају интермедијалне релације као специфичан однос сликарства и литературе када је реч о лику краља Милутина. У последњем поглављу, *Опсада и XX вијек* (164–205 стр), који је **добро и научно релевантно написан**, указано је на који начин, преко библијског и средњовековног подтекста, *Опсада* успоставља интертекстуалне везе са књижевношћу двадесетог века. Литература је **добро одабрана, одговара теми** и подељена на *Цитирану литературу* која садржи 173 библиографске одреднице и *Користићену литературу* од 87 библиографских одредница.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. *Kriza čitanja i kako je prevazići (Intertekstualnost kao nova nastavnometodologija)* u: Zbornik *Evropske dimenzije promena obrazovnog sistema u Srbiji* (knjiga 6), Univerzitetu Novom Sadu, Filozofskifakultet, Odsek za pedagogiju, Novi Sad, 2010.
2. *Knez ovog svijeta kao glavni lik dva srpska romana*, *Norma*, vol.16, br.1, 2011.
3. *Горан Петровић и Драги Михајловски у окружју старе српске књижевности*, у: *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књига 60. свеска 1, Нови Сад, 2012.
4. *Племените грађевине српске књижевности*, у *Књижевност и језик*, година 59, бр. 3–4, Београд, 2012.
5. *Интертекстуално проучавање књижевних жанрова*, у: *Школа као чинилац развоја националног и културног идентитета и проевропских вредности (образовање и васпитање – традиција и савременост)*, Посебна издања: научни скупови, књ. 14, том II, Универзитет у Крагујевцу – Факултет педагошких наука у Јагодини, Јагодина, 2012.
6. *На Дрини ћуприја Иве Андрића у дијалогу са Опсадом цркве Св. Спаса Горана Петровића* у *Зборнику: Андрићева ћуприја* (ур. Бранко Тошовић), Београдска књига.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Закључци, односно резултати истраживања су добри, научно релевантни, изведени на основу студиозних аналитичко-интерпретативних увида у роман *Опсада цркве Светог Спаса Горана Петровића*. У закључку је наглашено да је дисертација осмишљена као корелација научног и наставног приступа роману и да оваква примена интертекстуалне методологије указује да се свако књижевно дело мора посматрати у одређеном литерарном систему како би имало смисла. Кандидаткиња нуди моделе раслојавања савременог романа полазећи од библијског подтекста, односно интертекстуалног прожимања са средњовековном књижевношћу, и указује на заједничке структурне елемената са књижевношћу двадесетог века.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Начин приказа и тумачења резултата истраживања у дисертација Биљане Турањанин Интертекстуално раслојавање романа „*Опсада цркве Св. Спаса*“ Горана Петровића (Контекст „Библије“ и средњовијековне књижевности) је логичан, егзактан, прецизан, изведен у складу са коришћеном литературом и актуелностима у науци о књижевности. Кандидаткиња поседује истачан смисао за интерпретацију текста, има широке аналитичке увиде, добро познаје како савремену тако и стару књижевност, има изграђен и јасан стил и смисао за писмено изражавање.

Начин приказа и тумачења резултата истраживања **комисија је позитивно оценила.**

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

7. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме
Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

8. Да ли дисертација садржи све битне елементе
Дисертација садржи све битне елементе.

9. По чему је дисертација оригиналан допринос науци
Дисертација је оригиналан допринос науци јер осветљава интертекстуалне везе романа *Опсада цркве Светог Спаса* са Библијом, средњовековном и савременом књижевношћу. Теми се приступа свеобухватно са аспекта науке о књижевности и методике наставе.

10. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања
Дисертација нема недостатака.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

Да се докторска дисертација Биљане Турањанин *Интертекстуално раслојавање романа „Опсада цркве Св. Спаса“ Горана Петровића* (Контекст

Библије средњовијековне књижевности) прихвати, а кандидату одобри одбрана.

КОМИСИЈЕ

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА

Проф. др Оливера Радуловић

Проф. др Славко Гордић

Проф. др Светлана Томин

Проф. др Јован Делић

НАПОМЕНА: Члан комисије који не жели да потпише извештај јер се не слаже са мишљењем већине чланова комисије, дужан је да унесе у извештај образложење односно разлоге због којих не жели да потпише извештај.